

Mikael Hiltunen

Skolsvenskan – för nordisk samhörighet

Skolan och den antisvenska retoriken i Finland

När man pratar om det svenska språkets ställning i Finland spelar skolundervisningen en central roll. De språkliga band som knyts i undervisningen är avgörande för Finland där svenskan utgör det andra nationella språket. Tvåspråkighet förstärker också Finlands band till övriga Norden. Denna grundlagsenliga tvåspråkighet ifrågasätts inte i den offentliga debatten, utan udden riktas mot den obligatoriska svenskundervisningen. På 1990-talet lanserades uttrycket ”tvångssvenska” och det uppstod ett tryck att göra svenskan till ett frivilligt skolämne. Studentsvenskan blev frivillig i början av 2000-talet. Den nuvarande regeringen lanserade på försök frivillig svenska i grundskolan, ett experiment som dock bemöttes med svalt intresse bland finska föräldrar. Detta tyder på att stödet för svenska språket trots allt är starkt i Finland.

Få skolämnena ger upphov till en så värdeladd diskussion som svenskundervisningen i finska skolor. Hänvisningar till grundlagen, historien och det nordiska samarbetet florerar i debatten. Universitetsforskare Taina Saarinen vid Jyväskylä universitet har konstaterat att samma centrala argument har återkommit i debatten om skolsvenskan sedan grundskolan infördes i Finland på 1970-talet.

Kritikerna hävdar att eleverna inte är kapabla att lära sig flera språk och att svenskan tar utrymme av andra språk i timfördelningen. Anhängarna av skolsvenskan har hänvisat till kulturella orsaker: svenskan är en del av Finlands kulturella arv och knyter landet till Norden. Skolsvenskans försvarare har också betonat jämlikhetsprincipen – att man ger hela årskullen samma språkutbildning.¹

Mikael Hiltunen, projektchef för Nätverket Svenska nu sedan 2016. Nätverket koordineras av Hanaholmen – kulturcentrum för Sverige och Finland. Innan det arbetade han som medarbetare för Finlands Socialdemokratiska Parti SDP och den socialdemokratiska riksdagsgruppen på olika poster.

Svenska språket har en stark ställning i Finlands grundlag. För att förstå orsaken till detta måste vi blicka tillbaka på landets historia. Korstågen från Sverige till Finland på 1150-talet utgjorde startskottet för en över 600 år lång samlevnad. Efter korstågen flyttade svenskspråkig befolkning till den finska kustremsan, men troligen fanns det svenskspråkig bosättning på Åland och i Österbotten redan före 1100-talet. Då statsmakten Sverige blev till på 1200-talet var Finland redan en del av riket, även om det dröjde till slutet av 1200-talet innan en statsbärande organisation inrättades i det så kallade Österlandet. Finland var en integrerad del av det svenska riket – representanter från den östra rikshalvan kunde påverka i ständslantdagen i lika hög grad som representanter från den västra rikshalvan. Lagen och rättsväsendet är det tydligaste arvet från den svenska tiden som förenar Finland och Sverige än idag.²

År 1809 förlorade Sverige den östra rikshalvan till kejsardömet Ryssland. Svenska språket fortsatte dock att vara officiellt tjänste- och förvaltningspråk i furstendömet

Finland, samtidigt som finska språkets ställning kontinuerligt förstärktes. Nationalistiska strömningar gav upphov till slitningar mellan svensksinnade och finsksinnade om språkliga rättigheter i slutet av 1800-talet. Att det fanns två språk i Finland passade inte in i den nationalromantiska berättelsen om det finska folket. Drivna av sin passion för det finska språket översatte svenskspråkiga intellektuella sina namn och strävade att byta hemspråket till finska. Som en motreaktion till fennomanska strömningar lanserades begreppet finlandssvensk år 1910.³

Finlands riksdag utlyste landets självständighet i december 1917 efter att bolsjevikerna tagit makten i Ryssland. I regeringsformen för den självständiga republiken Finland år 1919 konstateras att landets nationalspråk är finska och svenska. Förhållandena mellan de två officiella språken reglerades i språklagen år 1922.⁴

Ålands ställning avgjordes också i början av självständigheten. På Åland fanns det en stark folkopinion för anslutning till Sverige, men det ville den finska staten inte gå med på. Den så kallade Ålandsfrågan skapade kyliga relationer mellan den unga republiken Finland och Sverige. Frågan löstes emellertid på ett civiliserat sätt när Åland år 1921 med Nationernas förbunds beslut tillerkändes inre självstyrelse.⁵ I självstyrelselagen för Åland föreskrivs att landskapet är enspråkigt svenskt samt att individen har rätt att i egen sak inför domstol och andra statsmyndigheter i landskapet använda finska.⁶

Med dessa historiska referenser i bagaget kan man identifiera tre element som är typiska för språkdebatten i Finland: grundlagsskyddet, nationalspråkprincipen och att man inte utgått från regionala områden – med undantag Åland och samregionerna – utan svenskan och finskan är officiella språk i hela landet. Frågan om hur man ska använda finskan och svenskan med myndigheter genomsyrar hela lagstiftningen: språken nämns i ungefär 300 lagar och förordningar.⁷

Tvångssvenskans framväxt

I allmänhet ifrågasätts inte Finlands grundlagsenliga tvåspråkighet, utan diskussionen

kretsar alltid kring skolsvenskan som blev ett obligatoriskt språk i och med grundskolereformen på 1970-talet.

Begreppet *tvångssvenska* föddes på 1990-talet då riksdagens kulturutskott föreslog att undervisningen i det andra inhemska språket borde göras frivilligt, med motiveringen att eleverna inte klarar av att lära sig flera språk och med att svenskan tar för mycket plats i timfördelningen. Det förslaget förföll. Däremot genomfördes en reform av studentexamen i början av 2000-talet, som medförde att studentexamensprovet i svenska blev frivilligt.⁸

Efter att studentexamensprovet i svenska blev frivilligt år 2005, har antalet personer som avlägger provet sjunkit drastiskt. År 2008 avlade ännu över tvåtredjedelar av studenterna studentexamensprovet i svenska, men år 2017 valde bara under hälften av studenterna att avlägga provet.⁹ Störst är raset i östra Finland och bland pojkar.¹⁰

Under regeringsperioden 2011–2015 tog nätverket Vapaa kielivalinta (Fritt språkval) initiativ till ett medborgarinitiativ för att ta nästa steg och göra svenskan frivillig i de finska skolorna på alla utbildningsnivåer. Initiativet samlade över 61 000 underskrifter och det lämnades in till Finlands riksdag i april 2014.¹¹ Medborgarinitiativet behandlades i riksdagens kulturutskott, som föreslog att initiativet förkastas. Medborgarinitiativet föll slutligen i riksdagens omröstning (med rösterna 134–48) den 6 mars 2015. Samtidigt antog riksdagen emellertid riksdagsledamot Pauli Kiurus (Samlingspartiet) förslag till kläm (med rösterna 93–89), där riksdagen förutsatte att ”regeringen utreder de lagstiftningsmässiga möjligheterna till regionala försök med utvidgande av språkutbudet utan obligatoriska studier i det andra nationalspråket”.¹²

Regeringen Sipilä tog upp tråden efter riksdagsvalet 2015 och skrev in i sitt regeringsprogram att regionala språkförsök genomförs med hänvisning till riksdagens kläm.¹³ Sannfinländarna hade argumenterat hårt mot den obligatoriska svenskan och det faktum att partiet tillträdde i regeringen bidrog till att språkförsöket skrevs in i regeringsprogrammet. Riksdagen godkände slutligen försökslagstiftningen med regeringspartiernas röster

i december 2017. Kommunerna fick alltså möjlighet att ansöka om tillstånd att erbjuda elever i årskurs 5 något annat språk än det andra inhemska språket. Försöket skulle pågå från hösten 2018 till utgången av år 2024 och möjlighet att delta i språkförsöket skulle erbjudas högst 2200 elever.¹⁴

Under våren 2018 visade det sig emellertid att intresset för språkförsöket i kommunerna var svalt. Exempelvis i staden Villmanstrand ville bara 11 av 715 femteklassister läsa något annat språk än svenska. Situationen var likadan i andra kommuner i östra Finland.¹⁵ Slutligen anmälde bara 5 kommuner sig till språkförsöket med ambitionen att erbjuda möjligheten till 452 elever. När dessa kommuner (Nyslott, Rovaniemi, Pieksämäki, Ylöjärvi och Jämsä) till syvende och sist bad om bindande anmälningar från föräldrarna, var intresset så svalt att kommunerna en efter en drog sig ur försöket.¹⁶

Processen kring regeringens språkförsök visar att stödet för svenska språket trots allt är starkt i Finland och att den antisvenska retoriken inte får gehör på gräsrotsnivå. I högskolestudierna förutsätts kunskaper i svenska och språket behövs i arbetslivet. Svenskkunskaperna är speciellt viktiga inom offentliga sektorn och inom service- och finansbranscherna samt regionalt i Finlands tvåspråkiga kustregioner. Näringslivets Centralorganisation EK utförde en personal- och utbildningsenkät till sina medlemsföretag år 2013 och ur den framgår det att svenskan är det mest använda språket i företagen efter finskan och engelskan.¹⁷ Ingenting tyder på att efterfrågan på svenskkunnig personal skulle minska på den finländska arbetsmarknaden. Mot den bakgrunden är det förståeligt att föräldrarna inte var färdiga att experimentera med sina barns framtid.

Även om grundskolans obligatoriska svenskundervisning har ifrågasatts de senaste åren, har svenskundervisningen även många försvarare. Nätverket Svenska nu grundades år 2007 för att stöda svenskundervisningen i finska skolor och projektet koordineras av Hanaholmen – kulturcentrum för Sverige och Finland. Det unika med språkprojektet är att det fått finansiering både från finska och svenska staten från första början.

Svenska nu vill motivera och inspirera finskspråkiga barn och ungdomar att våga använda svenska. Det gör vi genom att erbjuda levande möten med Sverige och svenskan i klassrummen. Vår grundläggande filosofi är att kulturupplevelserna kan skapa en naturlig ingång till språket. En rap-workshop, en naturskoldag, en idrottslektion, en smoothie-kurs eller en föreläsning om svensk ungdomskultur kan vara vad som behövs för att finskspråkiga elever ska inse att det kan vara roligt att lära sig det andra inhemska språket svenska. Omkring 70 000 elever och lärare tar del av Svenska nu-nätverkets verksamhet årligen.

Den nordiska vinsten

På Svenska nu är vi övertygade om att vi måste peka på nyttan med det svenska språket. I och med att Finlands och Sveriges ekonomier hör till de mest integrerade självständiga nationella ekonomierna i världen, är ett mycket stort antal finländare på ett eller annat sätt beroende av svenska intressenter – som kunder, leverantörer, medarbetare, förmän eller ägare. Kunskaper i svenska är en merit som ger ett övertag på arbetsmarknaden. Svenskkunniga unga kan också ta vara på möjligheterna att studera i övriga Norden.

Svenskundervisningen i skolan fungerar dock inte i ett tomrum. Det politiska beslutsfattandet och samhällsklimatet som återspeglas i föräldrarnas attityder påverkar också vardagen i skolan. I utlåtandet till riksdagens kulturutskott om regeringens språkförsök betonade Nätverket Svenska nu att statsmakten borde värna om och stärka de språkliga banden till övriga Norden, inte försvaga dem genom språkförsök.¹⁸

Det är kanske ingen tillfällighet att trycket mot den obligatoriska svenskundervisningen ökade efter att Finland anslöt sig till Europeiska unionen och det nordiska samarbetet hamnade i bakgrunden. Faktum är ändå att Finland har mest att vinna på att förknippas med de andra nordiska länderna och att de nordiska länderna hittar varandra i en allt mera turbulent värld.

Noter

1. Saarinen (2018).
2. Kuvaja (2018).
3. Kolbe (2018).
4. Gustafsson (1997).
5. Gustafsson (1997).
6. Justitieministeriets webbsida (2018).
7. Saarinen (2018).
8. Saarinen (2018).
9. Sandvik (2018).
10. Kosonen (2018).
11. Starckman (2014).
12. Eduskunnan kirjelmä 54/2014 vp. Riksdagen den 6 mars 2015.
13. Regeringsprogrammet för statsminister Juha Sipiläs regering, den 29 maj 2015.
14. RP 114/2017 rd. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ett försök som gäller det andra inhemska språket i den grundläggande utbildningen. 2017
15. Lang (2018).
16. Hänninen (2018).
17. Näringslivets Centralorganisation EK (2014).
18. Nätverket Svenska nu (2017).

Referenser

- Eduskunnan kirjelmä 54/2014 vp. Riksdagen den 6 mars 2015. [online]. Tillgänglig via <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=ek+54/2014> [Hämtad 15 oktober 2018.]
- Gustafsson, Harald (1997). *Nordens historia – en europeisk region under 1200 år*. Lund: Studentlitteratur.
- Hänninen, Jaana (2018). Kaikki lukevat ehkä sittenkin ruotsia. *Itä-Savo* den 21 maj 2018.
- Justitieministeriets webbsida (2018). Finska och svenska språket. [online]. Tillgänglig via <https://oikeusministerio.fi/sv/finska-och-svenska-sprak> [Hämtad 11 oktober 2018.]
- Kolbe, Laura (2018). Anförande under seminariet ”Svenskt i Finland och finskt i Sverige” den 28 september på Hanaholmen. Helsingfors.
- Kosonen, Laura (2018). Lukiolaisten into kirjoittaa ruotsi romahti ja nyt heillä on vaikeuksia selvittää pakollisesta virkamiesruotsista – Lehtori: ”Taitotason lasku on huomattava”. *YLE*, 16 mars 2018. Tillgänglig via <https://yle.fi/uutiset/3-10118284> [Hämtad 10 oktober 2018.]

- Kuvaja, Christer (2018). Anförande under seminariet ”Svenskt i Finland och finskt i Sverige” den 28 september på Hanaholmen. Helsingfors.
- Lang, Sara (2018). Språkförsöket ser ut att bli en flopp – få vill skippa skolsvenskan. *YLE*, 5 april 2018. Tillgänglig via <https://svenska.yle.fi/artikel/2018/02/05/sprakforsoket-ser-ut-att-bli-en-flopp-fa-vill-skippa-skolsvenskan>. [Hämtad 1 november 2018.]
- Näringslivets Centralorganisation EK (2014). Kielitaito on kilpailuetu – EK:n henkilöstö- ja koulutustiedustelu. Den 8 maj 2014. Tillgänglig via <https://ek.fi/wp-content/uploads/Henko-2014.pdf>. [Hämtad 10 oktober 2018.]
- Nätverket Svenska nu (2017). Utlåtande till kulturutskottet om regeringens språkförsök, den 23 november 2017. Tillgänglig via <http://svenskanu.fi/2017/11/23/uttalande-till-kulturutskottet-om-regeringens-sprakforsok/>. [Hämtad 10 oktober 2018.]
- Regeringsprogrammet för statsminister Juha Sipiläs regering, den 29 maj 2015. Tillgänglig via <https://valtioneuvosto.fi/sv/sipila/regeringsprogrammet> [Hämtad 10 oktober 2018.]
- RP 114/2017 rd. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ett försök som gäller det andra inhemska språket i den grundläggande utbildningen. Behandling i riksdagen. Tillgänglig via https://www.eduskunta.fi/SV/vaski/Kasittelytiedot-Valtiopaivaasia/Sidor/RP_114+2017.aspx [Hämtad 10 oktober 2018.]
- Saarinen, Taina (2018). Anförande under seminariet ”Två sidor av skolsvenskan” under Suomiarena den 19 juli 2018 i Björneborg. Tillgänglig via <https://www.katsomo.fi/sarja/suomiareena-33001006004/kouluruotsin-kahdet-kasvot-942808>. [Hämtad 10 oktober 2018.]
- Sandvik, Catrin (2018). Allt färre skriver svenskan i studenten. *Svensk Presstjänst*, den 18 mars 2018. Tillgänglig via <https://www.hbl.fi/artikel/allt-farre-skriver-svenskan-i-studenten/>. [Hämtad 10 oktober 2018.]
- Starckman, Anna (2014). Medborgarinitiativ vill göra svenskan frivillig. *SVT*, 25 april 2014. Tillgänglig via <https://www.svt.se/nyheter/utiset/svenska/medborgarinitiativ-vill-gora-svenskan-frivillig> [Hämtad 10 oktober 2018.]